

SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN OPERA LUI JORGE LUIS BORGES

*Maria PILCHIN,
scriitoare, redactor BM*

Rezumat: În acest articol am parcurs câteva cazuri de deschidere borgesiană spre lumea estică. Am avut în vedere mai ales cazul spațiului românesc. Descoperirea spațiului moldovenesc (chiar dacă la nivelul unui lexem topografic) ne-a făcut să avem acea „tresărire” pe care o are cercetătorul atunci când se „regăsește” într-o carte celebră. Geografia estică a textului e relativ incertă la Borges, se explică prin faptul că e o topografiere a unui spațiu necunoscut, nevizitat. Altceva însă surprinde, anume acele intuiții atât de apropiate de realitatea acestui spațiu. Astfel, cunoașterea altor culturi demonstrează relativitatea realității, așa cum valorile, componentele culturale și modelele existențiale ale celuilalt sunt diferite. Această relativizare a propriului spațiu cultural nu demontează însă o identitate, ci consolidează procesul de identificare. Astfel, interpretarea unei lumi străine într-un text literar este un exercițiu necesar și util de alteritate.

Cuvinte-cheie: spațiu cultural, distanță, apropiere, alteritate literară, literatură comparată.

Abstract: In this article, we have covered some cases of Borges' openness to the Eastern world. We considered especially the case of the Romanian space. The discovery of the Moldovan space (even if at the level of a topographic lexeme) made us have that “startle” that the researcher has when he “finds” himself in a famous book. The eastern geography of the text is relatively uncertain in Borges' work, because it is a topography of an unknown, unvisited space. However, something else surprises, namely those intuitions so close to the reality of this space. Thus, the knowledge of other cultures demonstrates the relativity of reality, just as the values, cultural components and existential models of the other are different. However, this relative perspective on one's own cultural space does not dismantle an identity, but strengthens the identification process. Thus, the interpretation of a foreign world in a literary text is a necessary and useful exercise in otherness.

Keywords: cultural space, distance, proximity, literary otherness, comparative literature.

În *Evaristo Carriego*, Borges pune în discuție „mănuirea cuvintelor ce exprimă depărtarea”. Astfel, lexemele trădează o încercare de raportare la lumea geografică și ideatică, ultima fiind

determinată și de prima. Distanțarea geografică poate servi atât unei respingeri, cât poate contribui și la apariția tentației de alteritate. O constată și culturologii care observă deschiderea spre culturile îndepărtate și reticența față de cele proxime. Tema fundamentală a conflictului e, de obicei, altceva, un punct terț: o întâmplare istorică, un teritoriu adjudecat, o mitologie comună antagonică etc. Unii cercetători precizează că există și o distanțare istorică de „sine” în unele cazuri. Spațiul și identitatea sunt astfel de multe ori în strânsă legătură.

Ne-am propus să identificăm în opera și biografia lui Borges „întâlnirile” cu spațiul românesc pe care le-a avut scriitorul argentinian. Ne-am propus o apropiere de un autor din perspectiva proximității culturale, un fel de „autolecturare” a propriei culturi în opera unui mare autor universal. Suntem fascinați de faptul că Borges a „cunoscut” românitatea literară și a apreciat-o. Deschiderile lui spre universal nu puteau să nu producă această interacțiune. Estul mereu a fost o tentație borgesiană. Astfel, peste meridiane, paralele, traversând ecuatorul, conceptele borgesiene despre „noi” s-au adevărat a fi dintre cele mai fericite.

Acum trei decenii, când se năștea generația mea, Mircea Martin scria o carte despre complexul Călinescu al literaturii române. Astăzi, putem constata că aceste complexe culturale, radiate de vreun nume literar, au fost depășite, chiar și complexul eminescian fiind marginalizat sau transformat printr-o relație de revizitare postmodernă. Complexul literaturii române, cu atât mai simțitor al celei basarabene, este astăzi unul de ordin geografic (o geografie care te scoate pe din afara canoanelor occidentale ale literaturii).

Într-o cercetare consecventă a literaturii, vine o etapă în care literatura este receptată ca o sinteză a mai multor elemente istorice, sociale, culturale, filosofice și artistice. Este momentul (re)gândirii literaturii, care se prezintă nu ca o simplă sumă de texte, ci ca un strat intelectual al existenței umane.

Este momentul în care cercetătorul intuiește literatura și viața unei societăți prin prisma raportului bidirecțional dintre cauză și efect, când realizează că un spațiu cultural își produce cărțile, care, la rândul lor, produc

Într-o cercetare consecventă a literaturii, vine o etapă în care literatura este receptată ca o sinteză a mai multor elemente istorice, sociale, culturale, filosofice și artistice. Este momentul (re)gândirii literaturii, care se prezintă nu ca o simplă sumă de texte, ci ca un strat intelectual al existenței umane.

acest spațiu cultural. Astfel, fiind depășite limitele literaturilor naționale, mai târziu cele ale eurocentrismului literar, iminentă este dorința de a părăsi și tradiționalul literaturocentrism. Această dorință se explică prin interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea pe care și-o propune paradigma postmodernă, deloc nouă, dacă am raporta-o la cea din Antichitate. Această interdisciplinaritate anunțată nu vine din moda intelectuală a timpului ce-și propune descoperirea noului și ineditului, spargerea unor canoane, pentru crearea altora. Ea vine ca o evoluție firească a unei cercetări, ca o necesitate anunțată de o căutare febrilă a unor răspunsuri ce și-ar (re)formula întrebări pe potrivă. Jacques Le Goff, în cartea *Europa explicată tinerilor*, constata că „originalitatea continentului european vine de la geografie. (...) Europa, ca și alte continente, este fiica geografiei și a istoriei” [6, p. 12]. Nu poate să nu ne intereseze această definiție spațial-temporală a continentului care ne conține.

În poemul *Acela*, descoperim la Borges „un cult pentru Orient, ne-mpărtășit/ de-nvălmășite neamuri ce trăiesc/ în locu-acela” (volumul *Cifru*, 1981). *O mie și una de nopți*, eseul borgesian despre una din marile cărți ale literaturii arabe, promovează, însă, ideea-axiomă că „noțiunile de Orient și Occident sunt generali-

zări” [4, p. 251]. În *Cărțile și noaptea*,

Borges constată imposibilitatea defini-

țiilor: „Acum să examinăm cuvintele

Orient și Occident, care sunt atât de

interesante, încât cu toții simțim ime-

diat că nu am putea să le definim. Cu

ele se întâmplă ceea ce Sf. Augustin

spunea, referindu-se la definirea tim-

pului. «Ce este timpul? Dacă nu sunt

întrebat, știu; dacă sunt întrebat, nu mai știu». Ce sunt Orientul

și Occidentul? Dacă sunt întrebat, nu știu” [3, p. 50]. Nu putem

să nu fim de acord și cu argentinianul, doar că, luate în particular,

cele două poluri ale lumii ne determină categoric în felul nostru de

a fi și a ne reprezenta. Prezența estului se simte, și acest lucru nu

poate fi ignorat! Rămânem în așteptarea revelației Estului ce s-ar

produce în Vest, dar e o chestiune de timp. Un timp care va pune

în valoare și „studiul relațiilor literare Est/Vest (...) relații care pot

fi privite ca tot atâtea puneri «în paralel» ale unor ansambluri în

aceleși timp diferite și comparabile” [4, p. 30].

Borges era un cosmopolit declarat.

„Iubesc toate țările și pe toți scriitorii pe care i-am citit (și sunt mulți pe care nu i-am citit niciodată și care emană totuși o anumită influență asupra mea)”.

Borges era un cosmopolit declarat. „Iubesc toate țările și pe toți scriitorii pe care i-am citit (și sunt mulți pe care nu i-am citit niciodată și care emană totuși o anumită influență asupra mea)” [2, p. 13] – iată verdictul cultural pe care și-l dă. Tot el afirma: „Cred în înțelegere. Nu cred în țări. Țările sunt o greșeală. O superstiție” [2, p. 89], „nu mă interesează naționalitatea. Este o superstiție” [2, p. 126], „patria este un act de credință” [4, p. 258]. Unica soluție personală este cea din poemul *Elogiul umbrei*: „Dinspre Apus și Răsărit, din Miazănoapte și din Miazăzi,/ se-adună drumurile care m-au adus/ la centrul meu secret” (volumul *Elogiul umbrei*, 1969), care este unul literar, căci „divinizez toate literaturile” [2, p. 81].

Ne cunoaștem prin intermediul altora, așa cum „subiectul nu se va cunoaște niciodată complet pe sine” [5, p. 67]. În epoca diversității culturale (fie realizabile, fie pretinse), această idee e un truism. Or, la răscrucile Apusului și Răsăritului, românului, în cazul particular, basarabeanului nu îi rămân decât comparațiile, asemănările, diferențele și confruntările care vin din „schimburi de lovituri și schimburi de culturi”, în formula lui Jacques Le Goff.

Lecturile (literatura) sunt simptomatice. Mai bine zis, stările pe care le provoacă ele indică unele stări latente, nebănuite ale minții, ale eului gânditor. Felul în care citim ne caracterizează, aceasta este și un exercițiu de identitate și identificare. Oare ce simte un cititor inter-riveran când găsește în *Moș Goriot* o mențiune a orașului Odessa?! Se gândește el oare dacă marele realist francez a mutat degetul pe hartă, pentru a se întreba ce lume populează spațiul mai la vest de acest oraș de pe țărmul mării? Moș Goriot (personajul lui Balzac), care făcea comerț cu grâu adus de la Odessa, știuse despre noi?! Aceeași întrebare apare și când citești la Borges despre odesitul Isaac Babel.

Tot în *O mie și una de nopți*, aflăm că „un eveniment capital în istoria națiunilor occidentale este descoperirea Orientului” [4, p. 243]. Or, spațiul estic este prezent în opera borgesiană. „Tema trădătorului și a eroului” narează că „acțiunea se petrece într-o țară oprimată și tenace: Polonia. Irlanda, Republica Veneția, un stat sud-american sau balcanic...”. Oare cum își imagina Borges un stat balcanic? În *Celălalt*, găsim și referința la un „volum broșat

Lecturile (literatura) sunt simptomatice. Mai bine zis, stările pe care le provoacă ele indică unele stări latente, nebănuite ale minții, ale eului gânditor. Felul în care citim ne caracterizează, aceasta este și un exercițiu de identitate și identificare.

despre obiceiurile sexuale proprii popoarelor balcanice”. Or, topografierea de către Borges a lumii balcanice ne anunță o apropiere de departe a alterității sud-americane/cosmopolite de noi. Și acest „noi” este unul cumulativ, unul care reiese dintr-o identitate (est) europeană.

Borges s-a format sub influența limbii spaniole (care, volens-nolens, i-a impus o mentalitate, în formula lui Cioran). Astfel, prin intermediul spaniolei, el va gusta din aspectul oriental al ei și, probabil, datorită acesteia va sesiza elementele orientale din alte culturi (persană, arabă, spaniolă, chineză, japoneză și chiar română). Cultura românească este și ea marcată de orientalizitate în măsura în care a cunoscut, ca și spaniolii, o influență musulmană, adică acea turcească. Astăzi spațiul românesc este la fel marcat de orientalizitate, de acel „Vestul și Restul”, tocmai prin „rest” avându-se în vedere partea europeană proximală Vestului.

În prefața la studiul său *Literatura generală și comparată*, Daniel-Henri Pageaux sublinia că originalitatea culturii române, poziția ei privilegiată la întrepătrunderea a trei zone culturale (latină, slavă și germanică) nu mai trebuie demonstrate [8, p. 10]. De-a lungul istoriei, trăsăturile de mai sus au fost fie handicapuri, fie atuuri. Întâlnirea cu celălalt presupune comparația și diferența, distanțarea și apropierea, întrepătrunderea și influența reciprocă – iată ce sugerează Pageaux. Putem conchide că diferențierea este tot atât de esențială ca și asemănarea, varietatea ca și unitatea.

În *Tlön, Uqbar, Orbis tertius*, aflăm de la Borges că „să explici (ori să judeci) un fapt înseamnă să-l unești cu altul”, adică să-l compari. Într-o scrisoare adresată jurnalistului și scriitorului argentinian, Orlando Barone (n. 1941), întrebam despre Borges, pe care Barone l-a cunoscut și intervievat, și constatam că spațiul basarabean putea fi receptat de domnul Barone (care auzea pentru prima oară despre Republica Moldova) doar printr-o referință la România și fosta URSS. Printr-o reacție firească, poate exagerată, ne-am întrebat: a știut Borges despre existența spațiului românesc?!

Referindu-se la J.L. Borges, nobilistul, tot îngânând din când în când pentru sine „peste vârfuri trece luna” (Borges a învățat o baladă în limba română), Darie Novăceanu vorbește despre faptul că Matei Călinescu (1934-2009) face o constatare surprinzătoare în *Borges și „cântecele cobzarului”*: o amintire, unde povestește cum l-a cunoscut la o recepție pe Borges, care și-ar fi amintit

de niște poeme populare românești, traduse în franceză de Elena Văcărescu (*Les chants du cobzar*), pe care le-a citit la 16 ani și era în stare să le declame la vârsta de 81 de ani. E vorba de o descendentă a boierilor Văcărești, care a fost exilată în Europa și care, în pofida sortii sale nedrepte, a făcut pentru cultura românească ceea ce numim azi promovare culturală. Cântecel populare românești din ciclul *Cântecel cobzarului* au fost transformate la Paris într-un libret de operă *Le Cobzar* (1912). Pe această cale le-a și cunoscut Borges.

Când citeam pentru prima dată despre această întâmplare cu Borges și balada românească, înclinam a crede că e vorba de o fabulație venită din dorința noastră de a ne apropia de marele argentinian. Însă, ca o

Borges a avut, într-adevăr, un interes aparte pentru români și limba română, o curiozitate culturală pentru noi, latinii.

confirmare a celor de mai sus, în *Cu Borges în China: o amintire*, Willis Barnstone ne povestește: „Într-o seară, în primăvara anului 1976, în casa mea din Bloomington, l-a cunoscut pe un prieten de-al meu, Matei Călinescu. Când Borges a descoperit că Matei Călinescu este de origine română, i-a povestit că în 1916 citise, la Geneva, cartea unei obscure scriitoare românce. Ea scria în limba franceză. Într-un poem într-un stil pseudo-folcloric presărase în textul francez câteva cuvinte românești netraduse pe care el nu le înțelese. L-a întrebat pe Matei Călinescu dacă n-ar dori cumva să i le explice. Apoi, de parcă ar fi avut cartea în față, a recitat o lungă baladă, într-o limbă pe care nu o cunoștea, pe care o citise cu patruzeci și nouă de ani în urmă”. Or, întâlnirea lui Borges cu spațiul nostru cultural, într-adevăr, a avut loc. Și nu doar printr-o baladă învățată.

Borges a avut, într-adevăr, un interes aparte pentru români și limba română, o curiozitate culturală pentru noi, latinii. Iată ce mărturisește Sorescu, după ce s-au întreținut: „Am avut, de altfel, privilegiul de a sta mai mult în preajma sa, bucurându-mă de oarecare simpatie. Poate că reprezentam o lume mai puțin cunoscută, că scriu într-o limbă neolatină, incitantă pentru marea-i curiozitate, deschisă tuturor orizonturilor. Mă întreba ce au dat în românește anumite cuvinte din latină. Mă recunoștea după glas. Îmi zicea «il romeno»” [12, p. 20]. Iată un fragment din acel dialog: „B.: Cum se spune lună în românește? – S.: Luna. – B.: E mai frumos decât selene” [12, p. 21].

Și lecturile lui nu se limitau la Elena Văcărescu. În același dialog, avut cu Sorescu, a întrebat, la un moment dat: „B.: Am citit o poetă română... cum o chema? (Gândul îmi zboară la câteva poete posibile... Oare care dintre ele?). – B.: Carmen Sylva? – S.: A, da. Ați citit-o probabil în nemțește... – B.: De mult, de mult”.

Valeriu Pop, traducătorul câtorva conferințe ținute de Borges, povestește, în *Borges și orientalii*, o întâmplare fericită din viața sa literară: „Fiind don Gualberto unul dintre admiratorii care-i formau lui Borges un entuziast anturaj-gază, în timpul vizitelor sale în Uruguay, m-a dus în camera unde scriitorul aștepta anunțul de începere, s-au îmbrățișat și m-a prezentat: «Iată un amic de-al meu, din România, aflat cu treburi pe aici». El a înclinat puțin capul, m-a «privit» cu ochii lui încețoșați, larg deschiși, de orb, mi-a întins mâna. «Sunt bucuros să vă salut, domnule. Vă imaginați că nu am prea des ocazia să întâlnesc români. Dar despre țara dumneavoastră, cu numele atât de frumos, atât de latin de «România», am putut afla lucruri de laudă. Vă felicit și vă invit să ascultați ce poate scorni un nevăzător ca mine...» [10, p. 138].

Tot Valeriu Pop dă o notă interesantă la *Poezia sau frumusețea ca senzație fizică*. E vorba de o observație făcută de criticul A.M. Vinelli, la câteva zile după conferință: „Chiar și în eroare, erudiția lui Jorge Luis Borges este totdeauna prodigioasă... În recenta conferință *Despre Poezie*, Borges a afirmat următoarele: «...Voi cita acum trei orațiuni, care, cred, sunt ale unor marinari *fenicieni*... dintr-o povestire de Kipling». Este necesară o erată, precizează Vinelli: „Din cei trei marinari (mai exact, căpitani) numai primul, Quabil, este *fenician*; al doilea, Sulinor, este Dunărean din Dacia, regiune istorică ce corespunde teritoriului actual al României, iar ultimul, Betico, tânăr spaniol, probabil din insulele Baleare” [3, p. 47]. Spațiul dunărean apare la Borges nu o dată. În poemul *Descartes* din volumul *Cifru* (1981) găsim: „Noaptea coboară peste Dunăre”, iar în eseul *Metafora* citim: „În naufragii, în timpul scufundării corabiei, marinarii de pe Dunăre se rugau: «Dorm; după aceea văslivoi din nou»”. Aici apare atitudinea tracică și ulterior dacică, față de moarte ca față de somn.

Andrei Ionescu în *Borges în conștiința criticii* menționa că „semnificativ pentru universalitatea lui Borges, și, în același timp, pentru deschiderea și receptivitatea spiritului românesc este faptul că John Updike ia hotărârea să-l citească atent pe Borges, pe când se afla în vizită în țara noastră, din gura unui critic român” [7,

pp. 191-192]. John Updike, cel care a contribuit la promovarea lui Borges în Occident, va confirma că o împrejurare favorabilă l-a îndemnat să-l citească pe Borges cu seriozitate: o observație făcută în România unde Borges a fost elogiât de un tânăr critic, pe un ton, pe care el, mai puțin înainte, îl rezervase lui Kafka.

În poemul *Jocul de truco* (volumul *Fervoarea Buenos-Airesului*, 1923), versul „Înăuntru se află o țară ciudată” configurează o existență în care viața apare ca un joc de cărți, ca o țară străină pusă pe masă.

Mai jos, ne vom referi la geografie ca un joc de hărți, un truco cu meridiane și paralele, cu idei și concepte, cu mentalități și diferențe umane.

În *Texte captive*, Borges se referă la scriitorul Isaac Babel: „Nació en las catacumbas irregulares del escalonado puerto de Odessa a fines de 1894.

Irreparabilmente semita, Isaac es hijo de un ropavejero de Kiev y de una judía moldava” [*sublinierea noastră*]. Traducerea românească perpetuează originalul: „S-a născut în catacombele neregulate ale portului cu trepte Odessa, la sfârșitul lui 1894. Iremediabil semit, Isaac e fiul unui vânzător de haine vechi din Kiev și al unei evreice din **Moldova**” [*sublinierea noastră*] [4, p. 486]. Traducerea rusească, însă, pare să „redacteze” originalul: «Он родился в конце 1894 года среди кривых катакомб Одессы, порта, ступенями сбегающего к морю. Непоправимый семит по рождению, Исаак появился на свет в семье старьевщика из Киева и еврейки с **Молдованки**» [*sublinierea noastră*] [13, p. 123]. Astfel, în traducerea rusească apare toponimul „Moldovanka” și nu „Moldova”, care ne trimite la partea istorică a orașului Odessa de unde și era mama scriitorului Babel.

Asistăm la o comprimare sau o dilatare geografică în textul borgesian: fie Moldova se reduce la un cartier al orașului Odessa (Moldovanka), un ghetou evreiesc al urbei odessite, cum citim în sursele englezești, fie Moldova se extinde până la orașul cu nume odiseic de pe litoralul Mării Negre. Un lucru e cert: nu asistăm la o mistificare ca aceea din *Tlön, Uqbar, Orbis tertius*, unde citim: „În zadar a cercetat atlase, cataloage, anuare de societăți geografice, memorii ale călătorilor și istoricilor; nimeni nu fusese în Uqbar”. Moldova borgesiană are hotare slab conturate, fapt ce ne face să

Sunt bucuros să vă salut, domnule.
Vă imaginați că nu am prea des
ocazia să întâlnesc români. Dar
despre țara dumneavoastră, cu
numele atât de frumos, atât de latin
de «România», am putut afla lucruri
de laudă.

gândim că, luată în sens istoric și geografic, Moldova e un spațiu, într-adevăr, cu granițe mobile și aceasta lasă loc unor erori și interpretări (spre exemplu, lucrând la acest studiu, pe un site despre un poet argentinian cu rădăcini basarabene, am găsit că Republica Moldova, în prezent, face parte din România).

În nota documentar-entuziastă a lui Guillermo Vega Zaragoza, apărută în revista mexicană *Jornada Semanal* din 9 septembrie 2001, găsim o dezvoltare a acestei descendențe moldave a lui Babel care este prezentat drept „Hijo de un ropavejero de Kiev y de una judía moldava, Isaak Emmanuilovich Babel (Odessa, Ucrânia, 1894) nació en el barrio judío de La Moldavanska, una de las regiones rusas con mayor concentración hebrea...”, ceea ce ne face să deducem o soluție intermediară: mama lui Isaac Babel e o evreică de origine moldavă, adică română, din Moldovanka, cartierul odessit (cu toponimul deformat Moldavanska, după cum citim în textul apărut mai la sud de ecuator).

Toponimul, ca o memorie istorică conservată, ne amintește că a existat totuși o colonie românească în acele locuri, care până la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost o localitate independentă fondată de românii care au venit să construiască pentru otomani cetatea Yeni Dunya. Aflăm acestea dintr-un studiu realizat la Universitatea din Toronto de către cercetătoarea Tanya Richardson: „However, adjacent to the new official locality, a certain Moldovan colony had already existed, which by the end of 18th century was an independent settlement known under the name of Moldavanka. Legend has it that the settlement predates Odessa by about thirty years and asserts that the locality was founded by Romanians who came to build the fortress of Yeni Dunya for the Ottomans and eventually settled in the area in the late 1760^s, right next to the settlement of Khadjibey (since 1795 Odessa proper), on what later became the Primorskii Boulevard” [11, p. 110].

Traducătoarea în portugheză a operei lui Babel, Nailia Baldé, îl anunță un autor al unui limbaj autentic în *Povestiri din Odessa*, cu o rusă presărată cu lexeme din ucraineană, idiș, moldovenească, franceză, vechea ebraică etc. Or, lexemele și realitățile românității celei mai estice (mai ales cele basarabene) puteau ajunge la Borges nu doar prin *Cântecele cobzarului*, ci și prin textele lui Isaac Babel, care, onomastic, anunță un amestec, așa cum Babel e numele ce în pronunția evreilor așkenazi înseamnă „originar din

Babilon”, conținând astfel, biografic și prin întreaga operă a scriitorului odessit, un „Babel” cultural și lingvistic. La aceasta se referă Harold Bloom în al său *Canon occidental* când spune: „Borges a scris un articol despre viața lui Babel, a cărui operă (și nume) l-au fascinat probabil” [1, p. 465].

Parcă continuând tema babelică, Volodia Teitelboim, care are și o ascendență basarabeană, în cartea sa *Los Dos Borges* (1996), se referă la familia bilingvă a lui Borges, subliniind că în copilărie Borges a trăit „amestecul limbilor. În interiorul lui se înălța Turnul Babel”. Dar cu timpul, constată Teitelboim, engleza bunicii după tata și spaniola vorbită acasă s-au împăcat, engleza ajutând la îmbogățirea vocabularului de scriitor [14, pp. 20-21]. Or, în cazul lui Borges xenoglosia, acel caz când o anumită limbă străină poate fi înțeleasă de o altă persoană care cunoaște această limbă, nu ține de două limbi concomitent, așa cum acestea îi erau intime.

Istoria prezintă lumea ca pe o proiecție mentală. La fel o face și literatura, doar că cea din urmă nu încearcă să ascundă acest fapt. Lumea noastră, în concepția lui Borges, nu e decât un amestec inexplicabil de real și imaginar. Lumea lui Borges e o bibliotecă, cu cotoare materiale și lumi ficționale conținute de ele – aici subiectul cunoașterii pare să fi fost anunțat la marele început și cel care l-a anunțat a uitat să mai revină, iar literatura are un subiect unic cu diferite variații; autorul rescriind și adaptând la contemporaneitate aceeași literatură, folosind metoda simulacrului, a jocului cu sedimentările culturale, și a creării unui produs de mozaic. Această scriere (cu multe tăceri tănuite) formează textul unui *fiction* sau *faction* intitulat „Biblioteca din Babel”.

Borges are un poem dedicat lui Nicolaus Olahus: „Venit-a în Italia să-și afle/ La greaua-i apăsare mângâierea/ Și-atunci povestea neamului a scris-o/ Din țara lui, purtându-l în legendă” (*Olahus Magnus (1490-1558)* din volumul *Moneda de fier*, 1976). Modalitățile de conceptualizare a spațiului cultural românesc în opera lui J.L. Borges țin de anumite contacte personale pe care le-a avut Borges cu oameni de cultură din România (Matei Călinescu, Valeriu Pop), de cunoștințele sale culturale (Elena Văcărescu și *Les Chant du cobzar*), de anumite toposuri geografice (Dacia, Dunărea, Balcanii), de ideologii (comunism, socialism) și de dimensiunea iudaică a spațiului românesc (mama odessitului Isaac Babel care era o „judăia moldavă”), scriitori și oameni de cultură din Argentina care s-au născut în Basarabia (Samuel Glusberg

(1898, Chișinău – 1987, Buenos Aires), Jacobo Fijman (1898, Orhei, Basarabia – 1970, Buenos Aires), León Dujovne (1898, Movilău – 1984, Buenos Aires), care erau cumva purtătorii indirecti ai acestui spațiu cultural și unii dintre ei chiar colaborând cu Borges la unele reviste argentinieni).

Viziunea lui Borges asupra spațiului nostru, în particular, și asupra lumii, în general, e una, cu siguranță, cosmopolită: „Atlase, enciclopedii, Orientul/ Și Occidentul, veacuri, dinastii,/ Simboluri, univers, cosmogonii/ Zadarnic îmi oferă. Pasu-mi lentul/ În urma mea penumbra o încearcă,/ Și drum îmi fac cu bățul nedecis,/ Eu, care-ntrezăream un paradis/ Ca o bibliotecă

vastă. Parcă” (*Poemul darurilor* din *Făuritorul*, 1960). Extinderea conside-

Istoria prezintă lumea ca pe o proiecție mentală. La fel o face și literatura, doar că cea din urmă nu încearcă să ascundă acest fapt.

Lumea noastră, în concepția lui

Borges, nu e decât un amestec inexplicabil de real și imaginar.

rabilă a literaturii la dimensiuni globale sperie, intimidează, dezorientează, îndepărtează. Or, unii se baricadează în spatele particularităților naționale, cel mult europene și declară cu un aer convins că „Weltliteratur” nu este... ONU. Blaga, abordând problema originalității unei literaturi și culturi, sus-

ține că nu ar avea rost originalitatea cea mai evidentă, dacă e închisă în sine și e izolată de restul lumii. Tot în același context se întreabă dacă e bine să rămânem „barbarii Europei”, să pierdem trenul, neștiind al doilea când va veni, să rămânem lăncezind și necunoscuți. Blaga, Borges, dar și oricare dintre noi conștientizează că trebuie să evităm extremele: naționalismul izolaționist, suficient sieși și moda cosmopolită a unor împrumuturi mimetice.

Putem depăși acel complex geografic de care se tot vorbește în spațiul nostru. Cu adevărat european, chiar general uman, aici sinonim cu valoros, va fi ceea ce va rezista în timp, căci „timpul, consideră Borges, este misterul esențial”! Chiar dacă Borges spunea: „în Europa sunt un străin” [9, p. 143].

La finele acestui articol putem conchide că, deși reprezentând un episod marginal în cadrul briantei biografii și în economia vastei opere borgesiene, momentul românității, ca latinitatea cea mai estică, nu este de ignorat, mai ales de către noi, cei care suntem într-o permanentă căutare identitară.

Referințe bibliografice:

1. BLOOM, Harold. *Canonul occidental*. București: Art, 2007. ISBN 978-973-124-097-6.
2. *Borges despre Borges*. Volum îngr. de Willis BARNSTONE. Cluj-Napoca: Dacia, 1999. ISBN 973-35-0157-3.
3. BORGES, Jorge Luis. *Cărțile și noaptea*. Iași: Junimea, 1988.
4. BORGES, Jorge Luis. *Texte captive*. Iași: Polirom, 2010. ISBN 978-973-46-1590-2.
5. EVANS, Daniel. *Dicționar introductiv de psihanaliză lacaniană*. Pitești: Paralela 45, 2005. ISBN 973-697-379-4.
6. GOFF LE, Jacques. *Europa explicată tinerilor*. Chișinău: Cartier, 2008. ISBN 978-9975-79-463-3.
7. IONESCU, Andrei. *Borges în conștiința criticii*. In: BORGES, Jorge Luis. *Cărțile și noaptea*. Iași: Junimea, 1988, pp. 166-216
8. PAGEAUX, Daniel-Henri. *Literatura generală și comparată*. Iași: Polirom, 2000. ISBN 973-683-377-1.
9. PASCUAL, Arturo. *Cititorul lui Jorge Luis Borges*. Chișinău: Arc, 2008. ISBN 978-9975-61-404-7.
10. POP, Valeriu. *Borges și orientalii*. In: BORGES, Jorge Luis. *Cărțile și noaptea*. Iași: Junimea, 1988, pp. 138-148
11. RICHARDSON, Tatiana. *Kaleidoscopic Odessa: History and Place in Contemporary Ukraine*. Toronto: University of Toronto Press, 2008. ISBN 978-0-8020-9563-3.
12. SORESCU, Marin. *Tratat de inspirație*. Craiova: Scrisul Românesc, 1985.
13. БОРХЕС, Х. Л. *Собрание сочинений: в 4 т. Т. 1: Произведения 1921-1941*. Санкт-Петербург: Амфора. ТИД Амфора, 2005. ISBN 5-94278-689-5.
14. ТЕЙТЕЛЬБОЙМ, Владимир. *Два Борхеса: жизнь, сновидения, загадки*. Санкт-Петербург: Азбука, 2003. ISBN 5-267-00637-8.

SUCESUL INOVAȚIILOR ÎN BIBLIOTECĂ

*Elena TARAGAN,
șef serviciu, Secția studii și cercetări, BM*

Inovația, care presupune neapărat introducerea unui element al „noului” fie în procesul de lucru, fie în rezultatul acestuia (produsul), fie în modalitatea de conducere a unei organizații, în selecția personalului, în filosofia și strategia organizației, are drept direcții: dezvoltarea infrastructurii, atragerea și introducerea tehnologiilor de ultimă oră, schimbarea mentalității, optimizarea